

MARZENA DYJAKOWSKA

 <http://orcid.org/0000-0001-5040-6058>

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Decisiones Lituanae Piotra Rojzjusza – przykład renesansowego źródła poznania stosowania prawa rzymskiego przed sądem asesorskim w Wilnie. Problemy badawcze i translatorskie

Abstract

The *Decisiones Lituanae* of Piotr Rojzjusz – an Example of the Renaissance Source of Knowledge Concerning the Application of Roman law Before the Court of Assessors in Vilnius: Problems in Research and Translation

The objective of the paper is to present the current state of research on the silhouette and activity of Pedro Ruiz de Moros (Roysius), as well as on his work *Decisiones Lituanae*, and put forward research postulates. The author presented in particular the results of research conducted by Tomasz Fijałkowski and Andrzej Kremer, and proposed directions in which these studies should be supplemented. One of the postulates is to take a closer look at Roysius as a Renaissance expert in Roman law. Another postulate is to conduct in-depth research into elements of Roman law in *Decisiones*, and then determine the influence of this work on judicial practice. Another area of research is the activity of Roysius in the Grand Duchy of Lithuania, in particular his role in the work on the Second Statute of the Grand Duchy of Lithuania and the development of the Statutes of the Samogitian chapter. Next, the postulate of publishing *Decisiones*' translation into Polish was presented, and difficulties and doubts related to the translation were indicated.

Keywords: Pedro Ruiz de Moros, *Decisiones Lituanae*, Polish legal culture, Roman law, Renaissance

Słowa kluczowe: Piotr Rojzjusz, *Decisiones Lituanae*, prawo rzymskie, polska kultura prawna, renesans

W badaniach nad kulturą prawną Polski w epoce renesansu na baczniejsze uwzględnienie zasługuje sylwetka i twórczość hiszpańskiego prawnika Pedra Ruiz de Moros, znanego w Polsce pod zlatynizowanym nazwiskiem Rojzjusz. Studiował on prawo rzymskie w akademii w Leridzie, skąd około 1537 r. udał się do Włoch, gdzie kontynuował studia w Bolonii, Padwie i w Rzymie, a także – prawdopodobnie – w Wenecji i Florencji. Jednym z jego bolońskich mistrzów był Andreas Alciatus (1492–1550), twórca nowej szkoły badań nad prawem rzymskim – *mos gallicus*. W początkach 1542 r. Rojzjusz przybył do Krakowa i wkrótce potem objął wykłady z prawa rzymskiego. Wykładał do 1550 lub 1551 roku. 1 października 1549 r. został mianowany doradcą królewskim. Około roku 1552 został mianowany asesorem sądu królewskiego, co spowodowało konieczność przeprowadzki do Wilna, gdyż król Zygmunt August po śmierci Barbary Radziwiłłówny osiadł na stałe na Litwie. Od 1561 r. Rojzjusz wszedł także w skład sądu asesorskiego litewskiego¹.

Wielostronne osiągnięcia Rojzjusza pozwalają na wysunięcie kilku postulatów badawczych. Po pierwsze, w nauce polskiej został już podjęty kilkanaście lat temu temat, który można by zawrzeć w słowach: „Piotr Rojzjusz jako przykład renesansowego romanisty”. Temat wydaje się niezwykle zasadny, gdyż Rojzjusz w swej twórczości wielokrotnie podkreślał zainteresowanie prawem rzymskim i jego rolą (nie zawsze docenianą przez wielu przedstawicieli jego epoki) w polskiej kulturze prawnej. Do roli tego prawa w stosowaniu prawa krajowego odniósł się w szczególności we wstępie (ujętym w formie listu dedykacyjnego pod adresem króla Zygmunta Augusta) do dzieła *Decisiones [...] de rebus in sacro auditorio Lituanico ex appellatione iudicatis*, wydanego po raz pierwszy w Krakowie w 1563 r.² Powstanie dzieła związane jest ze wspomnianą już praktyką prawniczą autora w sądzie asesorskim litewskim, stanowiącym instancję apelacyjną dla sądów miast królewskich. Rozpoczynając swe rozważania od wykazania wyższości organów stosujących prawo nad ustawodawcą, podkreślił on ogromne znaczenie znajomości prawa, zwłaszcza prawa rzymskiego. Krytycznie oceniając ową znajomość przez Polaków, jako pozytywny wyjątek wskazał hetmana Jana Tarnowskiego, który czas „[...] wszystek obracał na czytanie i nabycie znajomości praw Rzymskich [...], jak gdyby on jeden wyrozumiał, że do poznania praw ojczystych [...] znajomość prawa obcego, a zwłaszcza dawnego owego Rzymian, bardzo ważną była rzeczą [...]”³. Zdaniem Rojzjusza nie mają racji ci, którzy głoszą, że Polacy mają własne prawa i nie potrzebują obcych, gdyż i inne kraje europejskie, posługując się własnymi prawami, „[...] gdy czego w nich nie dostaje, lub gdy co mniej zupełnie albo mniej jasno jest wyłożono, wtedy do praw Rzymskich [...] udawać się nie wstydzą”⁴. W całej Europie zatem – jak twierdzi Rojzjusz – prawo rzymskie zarówno wypełnia luki występujące w prawach krajowych, jak i służy jako kryterium interpretacyjne w razie niejasności przepisów. Wykazawszy bezzasadność argumentu, że posługiwanie się prawem rzymskim świadczy o zależności od Cesarstwa, autor podkreśla, że suwerenne państwa

¹ Fijałkowski, „Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku”, 9–11; Tazbir, „Rojzjusz (Roysius) Piotr”, 499–503; Nowicka-Struska, „Rojzjusz Piotr”, kol. 227; Sondel, „Rojzjusz Piotr”, 1131–2.

² Dzieło zostało wydane jeszcze dwukrotnie: we Frankfurcie nad Menem w 1570 r. i w Wenecji w 1572 r.

³ Przekład wg: Ratyński, „List Piotra Rojzjusza”, 12–3.

⁴ *Ibidem*, 13.

europiejskie sięgają do tego prawa ze względu na jego doskonałość, co powinni czynić także Polacy. I tak w prawie ziemskim zarówno zwyczajowym, jak i stanowionym prawo rzymskie należałoby stosować subsydiarnie. W prawie magdeburskim natomiast, obowiązującym w miastach oraz w Prusach, znajomość prawa rzymskiego jest wręcz konieczna, gdyż znajduje ono – wobec licznych luk („ponieważ tamto, które mają za własne bądź Saskie, bądź Magdeburskie, jest mniej zupełne”) – bezpośrednie zastosowanie w praktyce sądowej („Albowiem tego [...] jako zwyczajnego używają i według niego strony sądzą”)⁵.

Powyższy pogląd Rojzjusza jest tym bardziej uzasadniony, że na prawo miejskie obowiązujące w Polsce, ale także na Litwie⁶, wywarło wpływ prawo rzymskie (i to w stopniu znacznie większym niż na prawo ziemskie). Początki tego wpływu można dostrzec już w połowie XIII wieku⁷, ale jego nasilenie przypadło na okres odrodzenia, głównie za sprawą romanistycznej glosy do *Zwierciadła Saskiego* i *Weichbildu*⁸. Przekładu tych źródeł (wraz z glosą) na język łaciński dokonał Mikołaj Jaskier; przekład uzyskał sankcję Zygmunta I, który w akcie z 2 października 1535 r. zalecił jego stosowanie we wszystkich miastach i wsiach na prawie magdeburskim. W ten sposób glosa w tłumaczeniu Jaskiera, a także inne drukowane w Polsce teksty prawa magdeburskiego oraz publikowane od połowy stulecia po polsku dzieła Bartłomieja Groickiego i Pawła Szczerbicza⁹, odegrały istotną rolę również na Litwie, gdzie prawo magdeburskie zachowywało moc obowiązującą. Skoro, zgodnie z ustaleniami Krystyny Bukowskiej, glosę z wydania Jaskiera cytowały w swoim orzecznictwie krakowskie sądy wyższe, które różne instytucje prawne ujmowały na sposób romanistyczny¹⁰, nie ma powodu, by wątpić w podobną praktykę stosowaną przez sądy miast litewskich na prawie magdeburskim, w szczególności w stołecznym Wilnie.

Przytoczoną argumentację Rojzjusza wskazującego zalety prawa rzymskiego i korzyści z różnych sposobów jego wykorzystania można uznać za odpowiedź na rozpowszechnione ówczesnie, stereotypowe poglądy szlachty polskiej na temat zagrożeń, jakie niesie stosowanie prawa rzymskiego. W zasadach zawartych w kodyfikacji justyniańskiej, głoszących nadrzędne stanowisko monarchy: *Princeps legibus solutus* (Ulp. D. 1, 3, 31) oraz *Quod principi placuit habet legis vigorem* (Ulp. D. 1, 4, 1 pr.) szlachta polska widziała drogę do koncentracji prerogatyw władzy monarszej, czego na-

⁵ *Ibidem*, 14.

⁶ Władysław Jagiełło nadał Wilnu prawo magdeburskie przywilejem z 1387 r. Po powołaniu na tron polski, a jeszcze przed objęciem rządów, Jagiełło zdecydował o ustanowieniu w stołecznym Wilnie analogicznego ustroju, jaki istniał w stolicy Królestwa Polskiego – Krakowie. Juliusz Bardach przypuszcza, że monarcha nie zdawał sobie jeszcze w pełni sprawy z form organizacji na prawie magdeburskim, co wnosić można choćby z lakoniczności wspomnianego przywileju.; chodziło zapewne przede wszystkim o zrównanie pozycji Wilna z Krakowem. Wzorem dla miast na prawie magdeburskim na Litwie stały się więc nie miasta niemieckie, ale polskie. Upowszechnianie się prawa magdeburskiego od XV w. miało miejsce zwłaszcza w zachodniej części Wielkiego Księstwa (Bardach, „Ustrój miast”, 80 i n.).

⁷ Janusz Sondel dopatruje się oddziaływania prawa rzymskiego na przywilej lokacyjny Krakowa z 1257 r., wydany przez Bolesława Wstydliviego, oraz bezpośredniego odwołania się do tego prawa w przywileju Kazimierza Wielkiego dla Krakowa z 1355 r. (Sondel, „O początkach recepcji”, 45 i n.).

⁸ Zob. szerzej: Bukowska, „O wpływach obcych”, 261–4.

⁹ Zob. szerzej: Bukowska, „O recepcji prawa”, 82–3.

¹⁰ Bukowska, „O recepcji prawa”, 85; Bukowska, *Orzecznictwo krakowskich sądów*, 21 i n. Zob. także: Godek, „Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej”, 52–3.

stępstwem byłoby ograniczenie przywilejów szlacheckich i zredukowanie roli stanu szlacheckiego w politycznym życiu państwa. Tym należy tłumaczyć opór szerokich kół szlachty wobec wszelkich nowości w prawie ziemskim, a także przeciw jego kodyfikacji¹¹. Drugą z przytoczonych zasad następująco skrytykował ówczesny pisarz polityczny, Stanisław Orzechowski, oponent Rojzjusza: „A tać jest ona pierwsza reguła prawa cesarskiego, dla której samej brzydzą się Polacy prawem cesarskim, że między tysiącem ledwie się jeden Polak, i to nędznik jaki, obierze, który by się ius civile uczył. Tak z przyrodzenia natura polska niczego niewolnego przypuścić do siebie i przyjąć nie może”¹². Niechęć szlachty tłumaczy Adam Vetulani również obawą, że uznanie ogłoszonego zbioru za wyłączną podstawę orzecznictwa sądów zmusiłoby do powierzania stanowisk sędziów w sądach szlacheckich osobom uczonym w prawie, a zatem sędziom zawodowym zależnym od króla, wzmacniającym tym samym jego władzę¹³. Nie bez znaczenia był też zapewne *horror novitatis*, niechęć szlachty do wszystkiego, co obce, a niekiedy także trudności ze zrozumieniem zawitych norm prawa rzymskiego¹⁴. Jedyne nieliczni pisarze polityczni za czynnik wspomagający uporządkowanie prawa ziemskiego uznawali prawo rzymskie. Jan Ostroróg, podkreślając, że wielość praw w państwie jest sprzeczna z zasadami rozumu, domagał się wprowadzenia w Polsce prawa ogólnostanowego przy wykorzystaniu prawa rzymskiego, używanego powszechnie w państwach europejskich, powołując się przy tym na przykłady innych narodów, w których prawo to znalazło zastosowanie¹⁵. Podobne poglądy głosił Andrzej Frycz Modrzewski, który połączył w księdze *O prawach swego dzieła O poprawie Rzeczypospolitej* postulat spisania i ujednoczenia prawa z uzasadnieniem konieczności jego przestrzegania ze względu na dobro państwa. Zadanie opracowania kodyfikacji powierzył autor fachowcom – prawnikom i humanistom, którzy w swych pracach powinni się oprzeć na najlepszych wzorach, jakie dotychczas wypracowała technika legislacyjna. Tylko w ten sposób zostanie spełniony postulat jasności i zwięzłości prawa, a najlepszym wzorcem

¹¹ Vetulani, „Opory wobec prawa rzymskiego”, 384–5; por. Czacki, *Czy prawo rzymskie*, 29.

¹² Orzechowski, „Dyjałog albo rozmowa”, 387. Autor w ostrych słowach atakował nie tylko zasady niepodlegania władcy prawom i jego swobody w stanowieniu prawa, ale i szerzących je cudzoziemskich prawników, znawców prawa rzymskiego; wypowiedziane w mowie na śmierć Zygmunta I niektórzy badacze dopatrują się aluzji do samego Rojzjusza: „Król bowiem nie jest u nas zwolniony spod prawa. Nie to, co dla niego użyteczne, jest dla was słuszne, nie wszystko mu uchodzi, co mu się tylko podoba. Rzymskiemu niewolnictwu właściwe są te pieśni, których nikt nie chwali, jeżeli nie jest niewolnikiem albo Włochem. Włoch bowiem [...] pozakładał szkoły. Wykształcił tam doktorów prawa, aby uczyć się od nich jedynie służby. Doktorowie ci owych praw niewolniczych, przekroczywszy Alpy, przybyli z takimi samymi radami do was. Widzicie ich już, jak włączają się tu i ówdzie z gniewnie namarszczoną brwią, z najgorszymi dla wolności waszej przykładem. Winniście gardzić nimi, Panowie a Bracia, co też czynicie. Winniście unikać ich jak zarazy, jak szkoły Neronowej, wypędzać ich z waszego Królestwa, aby owe parszywe owce nie zarażały czystych źródeł naszej sprawiedliwości, z których Zygmunt czerpał wasze prawa, by według nich żyć z wami” (Orzechowski, „Mowa żałobna”, 59. Zob. także: Fijałkowski, „Orzechowski i Rojzjusz”, 197–8).

¹³ Vetulani, „Opory wobec prawa rzymskiego”, 385; Vetulani, *Z badań nad kulturą prawniczą*, 126–8.

¹⁴ Znamienne zdanie wypowiedział Kirstein Cerazinus, żyjący w XVI w. polski prawnik, znawca prawa miejskiego, w dziele *O prawie i foldrowaniu*: „Nie lubią nasi prawo rzymskie, trzeba się go długo uczyć, błąkać się jak w lesie; a u nas każdemu chce sądzić tak, jak mu dziadek i pradziadek powiedział” (cyt. za: T. Czacki, *O litewskich i polskich prawach*, 27).

¹⁵ Voisé, „Doktryna polityczno-prawna”, 1047; por. Vetulani, *Z badań nad kulturą prawniczą*, 123–4.

jest, zdaniem Modrzewskiego, prawo rzymskie. Prawa tego należy uczyć, a jego zasady wpajać i stosować w praktyce¹⁶.

Sformułowany powyżej temat badawczy podjął dr Andrzej Kremer z Katedry Prawa Rzymskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Swoje rozważania zawarł w szczególności w dwóch rozdziałach w publikacjach zbiorowych: *Pedro Ruiz de Moros – hiszpański profesor prawa rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI wieku* oraz *Decisiones... von Pedro Ruiz de Moros – ein Beispiel der juristischen Literatur in Polen des 16. Jahrhunderts*. Pierwszy z tekstów poświęcony jest akademickiej karierze Rojzjusza – nie tylko samym wykładom z prawa rzymskiego, ale też jego stosunkowi do Akademii Krakowskiej i relacjom z innymi członkami wspólnoty akademickiej, o czym można się dowiedzieć z twórczości literackiej zarówno samego Rojzjusza, jak i znanych mu osób. Celem drugiego tekstu jest krótkie omówienie treści wymienionego w tytule dzieła (z uwzględnieniem danych biograficznych o jego autorze), bez dokładniejszej analizy. Dalsze badania A. Kremera przerwała jego tragiczna śmierć w katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem 10 kwietnia 2010 r. Badania te zasługują na kontynuację, tym bardziej że obejmują wiele aspektów. Można bowiem dokładniej przyjrzeć się Rojzjuszowi – po pierwsze jako wykładowcy prawa rzymskiego Akademii Krakowskiej choćby na podstawie jego twórczości; ponieważ archiwalia związane z jego wykładami zaginęły w związku ze zniszczeniem akt Wydziału Prawa w pożarze Krakowa w 1719 r., należy się oprzeć na informacjach przekazanych przez samego Rojzjusza w utworach poetyckich oraz w *Decisiones Lituanae*. Po drugie, na zbadanie pod kątem elementów romanistycznych zasługują same *Decisiones* (postulat ten zostanie omówiony w dalszej kolejności). Po trzecie wreszcie na zbadanie zasługuje prawdopodobny udział Rojzjusza w komisji redagującej II Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego. Udział ten nie jest bowiem potwierdzony w żadnym z dostępnych obecnie źródeł, aczkolwiek w wielu publikacjach autorzy traktują go jako udowodniony. Asumpt do takiego założenia dała zapewne treść przywileju wydanego przez Zygmunta Augusta 1 lipca 1564 r. na sejmie bielskim. W nawiązaniu do poprzednich aktów powołujących komisję przygotowującą

¹⁶ Swoje przekonanie o użyteczności zasad prawa rzymskiego jako ogólnych reguł interpretacyjnych wyraził Modrzewski w następującym fragmencie wzmiankowanego dzieła: „Nie może być wątpliwości co do tego, że wiele trzeba przyjąć z prawa rzymskiego; w każdym bowiem razie, jeżeli ma się stworzyć coś udatnego i trwałego, trzeba całkowicie przyjąć z niego sposób postępowania, to, co Grecy nazywają metodą. Wiem, że wielu ludzi widzi w prawie rzymskim dużo niedostatków. Cesarz Justynian odczuwał w nim brak zwięzłości: rozkazał przeto, jak mówią – spaliwszy wysłużone księgi dawniejszych prawników – ułożyć w krótki zbiór całe prawo, nie pozwolił także, aby oprócz skrótów i wyciągów pisano coś obszerniej o prawach [...] Dzisiaj jest wiele wyjaśnień prawa, które bardziej je zaciemniają niż objaśniają; słusznie więc wielu rozsądnych ludzi pragnęłoby jakiegoś skrótu z wszystkich praw. A przecież gdyby ktoś zabierał się do pisania praw swej Rzeczypospolitej, temu z pewnością pomogłoby prawo rzymskie. Albowiem wiele jest w nim bardzo mądrych postanowień i rozstrzygnięć starożytnych prawników i cesarzy. [...] Ale ich pisma, które są teraz w rękach ludzi chciwych wiedzy, nie zachowały się w całości. Dlatego są w nich bądź to sprzeczności między niektórymi prawami, bądź też czasami niepotrzebne powtarzanie w tym miejscu tego samego. Ale poza tym nie wiem, skąd można by zaczerpnąć lepszą metodę dla prawodawstwa niż z prawa rzymskiego. Wiele szkód pociąga to za sobą, gdy nauka nie jest mocno ugruntowana; z prawa tedy rzymskiego trzeba przyjąć sposób poczynania sobie z prawem. Tego zaś i w szkołach uczyć trzeba, i w praktyce sądów stosować. Nadmiar objaśnień prawa trzeba odrzucić, otworzyć drogę dla prostej i jasnej sprawiedliwości. Z tego wyniknie sumiennosc i pewność sądów, a wiele trudności zniknie” (Modrzewski, *Dzieła wszystkie*, t. 1: *O poprawie Rzeczypospolitej*, 294–5). Zob. także: Fijałkowski, „Andrzej Frycz Modrzewski”, 184 i n.; por. Voisé, *Frycza Modrzewskiego nauka*, 85.

II Statut¹⁷ przywilej ten wymieniał w jej składzie – bez podania nazwisk – członków rady królewskiej, marszałków, chorążych i inne osoby „narodu szlacheckiego” oraz – nieokreślonych z liczby – doktorów praw cudzoziemskich¹⁸. Jednym z owych doktorów był wójt wileński Augustyn Rotundus Mieleski, który studiował prawo w Wittenberdze i w Padwie, a doktorat obojga praw uzyskał prawdopodobnie w Ferrarze¹⁹. Był autorem łacińskiej wersji Statutu (jako drugiej obok ruskiej), co potwierdza jego list z 5 marca 1566 r. do biskupa warmińskiego kardynała Stanisława Hozjusza, w którym opisał postawę przeciwników przyjęcia tej wersji na sejmie roku 1565/1566²⁰. Co do tego, że drugim doktorem był właśnie Rojzjusz, nie ma wątpliwości J. Bardach, na źródło tej informacji wskazując publikację Ignacego Daniłowicza:

Także Daniłowicz zwrócił uwagę, że w składzie komisji powołanej do redakcji II Statutu znajdowali się również uczeni prawnicy. Wyeksponował w pierwszym rzędzie osobę wójta wileńskiego i doktora obojga praw Augustyna Rotundusa-Mieleskiego, a dopiero na drugim miejscu umieścił „doktora Hiszpana” – Rojzjusza [...]. Stwierdzenia Daniłowicza o roli uczonych prawników w przygotowaniu II Statutu weszły na stałe do nauki²¹.

Publikacją, na którą powołał się J. Bardach, jest rozprawka *Rzut oka historyczny na prawodawstwo litewskie*²². Tymczasem, w opinii autorki niniejszego studium, z publikacji I. Daniłowicza nie wynika, by uważał on Rojzjusza za członka komisji. Autor ten wspominał jedynie o Rojzjuszu jako o prawniku cieszącym się sławą nabytą „dziewięcioletnim wykładem prawa rzymskiego, rozstrzyganiem sporów w litewskich sądach miejskich i obroną spraw wileńskiej kapituły”²³. W dalszej części pracy, wyliczając niektórych członków komisji powołanej na sejmie w 1569 r. dla korektury *Statutu*, wymienił Augustyna Rotundusa Mieleskiego, który „miał ścisłe związki z Rojzjuszem, Groickim, Janickim i innymi uczonymi swojego czasu”²⁴. Informacja taka nie stanowi wszakże choćby sugestii co do udziału Rojzjusza w tejże komisji²⁵. Zapewne przekona-

¹⁷ Zob. szerzej: Bardach, „Uczone prawo w II Statucie litewskim”, 16; Bardach, „Geneza romanizacji II Statutu litewskiego”, 195; Bardach, „Statuty litewskie a prawo rzymskie”, 45.

¹⁸ Liubavskij, *Litowsko-russkij sejm*, 135.

¹⁹ Zob. szerzej: Baryczowa, „Augustyn Rotundus Mieleski”, s. 83–6.

²⁰ O autorstwie Rotundusa redakcji łacińskiej statutu, a zatem i o jego udziale w komisji, świadczą szczególnie następujące słowa listu: „Dotąd trwa tutaj zgromadzenie zaczęte 21 listopada, podczas którego przeprowadzone wreszcie zostały nowo wniesione prawa. Sądzę, że wszystkie będą wielce zbawienne, albowiem i ja między innymi poświęciłem się ich opracowywaniu. Jest jednak bardzo szkodliwe prawo, któremu my, katolicy, w żaden sposób nie mogliśmy przeszkodzić [...]. Stanowi ono, że wolno każdemu składać przysięgę według swego uznania, nawet nie dotykając wizerunku Ukrzyżowanego [...]. Podczas układania tych praw miałem bardzo wiele i to srogich sporów z heretykami, którzy stanowili niemal większą część pośród wnoszących owe prawa [...]. Nie mniejszy był też spór, gdy postulowano, aby jedna kolumna praw pisana była po łacinie, a druga po rusku, mnie zaś dano za zadanie spisania ich po łacinie” (przekład polski wg: Bardach, „Statuty litewskie a prawo rzymskie”, 50 i 52; tekst łaciński listu: *Ibidem*, 75).

²¹ Bardach, „Statuty litewskie a prawo rzymskie”, 44.

²² Daniłowicz, „Rzut oka historyczny”, 235–67. Rozprawka ta została ponadto opublikowana pod zmienionym tytułem: „Historyczny rzut oka na prawodawstwo narodu litewskiego”. Zob. Daniłowicz, „Historyczny rzut oka”, 81–134.

²³ Daniłowicz, „Rzut oka historyczny”, 256.

²⁴ *Ibidem*, 260.

²⁵ Sugestia, że Rojzjusz był członkiem komisji powołanej w 1569 r., pojawiła się po raz pierwszy – jak się wydaje – w pracy Jana Wincentego Bandtkie z 1814 r.: „Wchodzili do poprawy statutu Litewskiego Augustyn

nie J. Bardacha o udziale Rojzjusza w pracach nad II Statutem wpływało, po pierwsze, z faktu, że Rojzjusz przyjaźnił się i współpracował nie tylko z Rotundusem (w wileńskiej kancelarii wielkksiążęcej i w asesorii wileńskiej, na czele której stał Rotundus²⁶), ale i z innym członkiem komisji, biskupem żmudzkiem Janem Domanowskim, który również zasiadał w asesorii²⁷. To właśnie współpraca z Rotundusem miała przesądzić – według stwierdzenia J. Bardacha – o przyjęciu Rojzjusza w poczet członków komisji: „Po śmierci Domanowskiego (1563), który przewodził pracom komisji, czołową rolę objął w niej A. Rotundus. Na wakujące miejsce członka komisji zaproponował gospodarowi Rojzjusza”²⁸; autor ten nie wsparł jednak powyższego stwierdzenia żadnym tekstem źródłowym. Jak zauważa Sławomir Godek, „z uwagi na swoje świetne wykształcenie i bogate doświadczenie prawnicze Rojzjusz nie mógł pozostać poza składem osób zatrudnionych przy poprawie II Statutu”²⁹. W opinii autorki takie stwierdzenie jest jednak nieco zbyt stanowcze: wspomniane wykształcenie i doświadczenie doktora Hiszpana istotnie stanowiły niezaprzeczalne atuty, by powierzyć mu zadanie wymagające wielkiej fachowości, ale jako takie nie stanowią niezbitego dowodu na udział Rojzjusza w pracach komisji kodyfikacyjnej, a jedynie owo zaangażowanie w znacznym stopniu uprawdopodobniają. Ostateczne rozstrzygnięcie kwestii uczestnictwa w pracach komisji, a tym bardziej ewentualnego wpływu Rojzjusza na ostateczną redakcję II Statutu, mogłyby zapewnić jedynie teksty źródłowe. Ich odnalezienie i zbadanie pozwoliłoby na ogromnie interesujące ustalenie, czy i w jakim stopniu działalność Rojzjusza przyczyniła się do wpływu prawa rzymskiego na treść Statutu.

Rotundus Mielecki, burmistrz miasta Wilna (1569), Paweł Szczerbic, początkowo syndyk miasta Lwowa, Piotr Roysius, hiszpan, ludzie bardziej głęboką nauką prawa, aniżeli wysokiem urodzeniem zaszczycony” (Bandtkie, *Uwagi o potrzebie nauki prawa*, 10–1). Bandtkie powołał się przy tym na pracę Jana Daniela Janockiego, gdzie mowa jest jednak tylko o bliskiej współpracy i przyjaźni Rotundusa z Rojzjuszem („In comitiis anni MDLXIX Rotundo huic locus, inter eos assignatus fuit, quibus correctio statutorum et iurium magni ducatus Lituaniae delegabatur. Officio tunc, amicitiaque, coniunctissimus omnium fuit Petro Roysio, Vilmensis Ecclesiae Archipresbytero, et Lituanicarum caesarum in Foro Palatino, primario Cognitori” – *Ianociana sive clarorum*, 224–5). Do informacji tej krytycznie odniósł się autor biografii Rojzjusza, Józef Ossoliński: „Acz bardzoby bydy mogło, żeby Ruiz wpływał był do przedsięwziętej w tych okolicznościach poprawy Statutu litewskiego; nie czytam go jednak w liczbie wyznaczonych” (Ossoliński, „Piotr Rojzjusz, czyli Ruiz”, 174). Autor ten dodał, że prosto z sejmu 1569 r. Rojzjusz udał się bezpośrednio do Prus, sugerując, że nie mógłby on wziąć udziału w pracach komisji (Ossoliński, „Piotr Rojzjusz, czyli Ruiz”, 174). Wiarygodności nie odmówił natomiast informacji Bandtkiego inny biograf Rojzjusza, Bronisław Kruczkiewicz; choć przyznał, że nazwisko Hiszpana nie znalazło się na liście członków komisji, „jednak musiał nieraz służyć swą doradą delegatom, zwłaszcza że był już wtedy obeznany z polskimi i z litewskimi stosunkami” (Kruczkiewicz, *Rojzjusz*, 47). Autor ten dodał, że nie jest wykluczony udział Rojzjusza w komisji opracowującej II Statut, a stwierdzenie to mogło przyczynić się do utrwalenia poglądu na rzecz tego udziału w literaturze.

²⁶ Baryczowa, „Augustyn Rotundus Mielecki”, 93.

²⁷ Po przeniesieniu się na Litwę Rojzjusz objął kanonię żmudzką, a potem wileńską, co pozwoliło mu stać się jednym z najbliższych współpracowników biskupa Domanowskiego.

²⁸ Bardach, „Wpływ prawa rzymskiego”, 15. W innej publikacji tenże autor nieco upraszcza informację o powołaniu Rojzjusza do komisji, pisze także – bez wskazania źródła, na jakich opierają się te informacje – o nieformalnym wpływie Rojzjusza na prace komisji: „Na redakcję Statutu 1566 roku wywarł Rojzjusz wpływ tym większy, że był niekwestionowanym autorytetem w zakresie prawa, a jako doradca biskupa Domanowskiego wywierał znaczny wpływ na prace komisji. Po śmierci Domanowskiego w r. 1563 powołano na jego miejsce Rojzjusza na członka komisji” (Bardach, „Statuty litewskie w ich kręgu prawnokulturowym”, 33; zob. także: Bardach, „Geneza romanizacji”, 197; Bardach, „Uczone prawo”, 17–8).

²⁹ Godek, *Elementy prawa rzymskiego*, 44.

Drugim ważnym postulatem badawczym jest pogłębiona analiza wymienionego już dzieła Rojzjusza *Decisiones Lituanicae*. Analizy takiej podjął się w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku Tomasz Fijałkowski, a rezultaty jego badań znalazły wyraz w rozprawie doktorskiej zatytułowanej *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku i jego rola w dziejach prawa rzymskiego w Polsce* (Łódź 1971), napisanej pod kierunkiem prof. Cezarego Kunderewicza. Nieco skrócona wersja rozprawy została opublikowana w formie rozdziału pt. *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku. Zarys problematyki* w pracy zbiorowej pt. *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku* (Wrocław 1976, s. 7–76). Wprawdzie tytuł rozprawy doktorskiej sugeruje, że stanowi ona ogólne przedstawienie osiągnięć Rojzjusza jako znawcy prawa rzymskiego, ale z lektury pracy wynika, iż przedmiotem analizy są przede wszystkim *Decisiones Lituanicae* pod kątem elementów romanistycznych, a analiza ta wypełnia większą część rozprawy. Charakter biograficzny ma rozdział I „Życie i działalność Piotra Rojzjusza”, w którym autor przedstawił studia prawnicze, a następnie działalność akademicką Rojzjusza w Krakowie i jego karierę na dworze królewskim. Omówiona została następnie działalność Rojzjusza na Litwie, w szczególności orzekanie w obu królewskich sądach asesorskich – koronnym i litewskim. Autor rozprawy zwrócił także uwagę na prawdopodobny udział Rojzjusza w pracach nad II Statutem Wielkiego Księstwa Litewskiego, redakcję statutów kapituły żmudzkiej, a także na działalność polityczną i edukacyjną. Najobszerniejszy, II rozdział rozprawy poświęcony został omówieniu prawa rzymskiego w *Decisiones Lituanicae*. Rojzjusz zawarł w swym dziele pięć rozstrzygnięć opatrzonych obszernym komentarzem, których problematyka przedstawia się następująco: Czy za ważny uznać należy testament sporządzony przez samobójcę? (*Decisio I*); Jakie znaczenie należy przypisać formule umieszczanej zazwyczaj przez notariuszy na początku testamentu, iż testator jest chory na ciele, ale zdrowy na umyśle? (*Decisio II*); Czy należy ukarać, a jeśli tak, to w jaki sposób, kogoś, kto próbował skłonić notariusza działającego w dobrej wierze do sporządzenia dokumentu poświadczającego nieprawdę? (*Decisio III*); Jaka przyczyna usprawiedliwia niestawiennictwo w sądzie? (*Decisio IV*); Czy dopuszczalne jest pobieranie odsetek od kwoty pożyczki? (*Decisio V*). Fijałkowski poddał analizie owych pięć rozstrzygnięć w tej kolejności, w jakiej występują one w dziele Rojzjusza; jedynie dwie pierwsze *Decisiones* zostały omówione łącznie, jako oparte prawdopodobnie na tym samym stanie faktycznym i ściśle powiązane z sobą tematycznie. Taki układ tej części pracy uzasadniony został następująco:

Próba ujęcia każdej z kwestii poruszanych przez Rojzjusza osobno, przeprowadzona na materiale czterech pierwszych Decyzji pozytywnych rezultatów nie dała i powodowała ogromne zaciemnienie wywodów Rojzjusza. Podobny skutek odniosła również próba wypreparowania z poszczególnych Decyzji elementów wspólnych i omówienie ich łącznie bez oglądania się na systematykę wprowadzoną przez samego autora³⁰.

We wnioskach kończących obszernie omówienie rozstrzygnięć³¹ T. Fijałkowski zwrócił uwagę, że użyte przez Rojzjusza objaśnienia pochodzą w przeważającej mierze z prawa rzymskiego – zarówno ze źródeł (*Corpus Iuris Civilis*), jak i z literatury romanistycznej (a także z potraktowanej w sposób służebny do literatury prawniczej rzymskiej

³⁰ Fijałkowski, *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku i jego rola*, III.

³¹ *Ibidem*, 35–151.

i greckiej literatury pięknej)³². Z nieco mniejszą częstotliwością powoływał Rojzjusz prawo kanoniczne i literaturę kanonistyczną (w szczególności w *Decisio V*, poświęconej lichwie, gdyż zagadnienie to było regulowane przede wszystkim przez prawo kanoniczne). Jedynie sporadycznie sięgał Rojzjusz do prawa polskiego oraz niemieckiego, choć to ostatnie było punktem wyjścia rozważań i stanowiło podstawę wyroków.

Analiza omówienia *Decisiones* Rojzjusza przez T. Fijałkowskiego wskazuje na to, że owo dzieło stanowiło dla niego przede wszystkim przykład literatury romanistycznej, i trudno takiemu ujęciu odmówić zasadności. Ze względu na ogromną liczbę odniesień Rojzjusza właśnie do prawa rzymskiego, które potraktowane zostało jako dyrektywa interpretacyjna, a nawet jako źródło norm mogących znaleźć bezpośrednie zastosowanie w przypadku luk w prawie krajowym, można uznać *Decisiones* za pracę z zakresu prawa rzymskiego. W opinii autorki niniejszego studium analizę dokonaną przez T. Fijałkowskiego warto pogłębić – zapewne objętość dzieła Rojzjusza przyczyniła się do tego, że nie wszystkie jego wątki zostały wyczerpująco omówione. W szczególności należałoby wskazać więcej odniesień do prawa rzymskiego.

Treść listu dedykacyjnego do Zygmunta Augusta wskazuje, że intencją Rojzjusza było przekonanie czytelników o korzyściach płynących ze znajomości prawa rzymskiego, które można, a wręcz trzeba, stosować w praktyce sądowej. Dlatego też pogłębiona analiza *Decisiones* pod kątem elementów romanistycznych wydaje się najtrafniejszym postulatem badawczym. Na dzieło to warto zarazem spojrzeć szerszej jako na pomnik polskiej kultury prawnej w epoce renesansu, nie tylko jako swego rodzaju głos w toczącej wówczas dyskusji o roli prawa rzymskiego w polskim porządku prawnym. Na przybliżenie zasługują choćby odniesienia autora do prawa polskiego. Są one – o czym była już mowa – nieliczne, intencją Rojzjusza nie było bowiem, po pierwsze, przybliżenie czytelnikowi instytucji prawa polskiego, mało przydatnego zresztą w orzecznictwie asesorii litewskiej; po drugie, jako cudzoziemiec Rojzjusz był zapewne świadom tego, że jego znajomość prawa polskiego może odbiegać od ideału. Co ciekawe, niektóre ze swych rozważań prowadził zainspirowany nie bezpośrednio źródłami prawa polskiego, ale wzmiankami napotkanymi w literaturze zachodnioeuropejskiej. Dotyczy to w szczególności wywodu o jednym ze znanych w Polsce rodzajów zastawu, tak zwanego antychretycznego, gdzie wierzyciel czerpie z zastawionej rzeczy korzyści, nie zaliczając ich na poczet długu. Rojzjusz wdał się w polemikę z Augustynem Beroiusem, który w komentarzu do piątej księgi *Dekretalów* uznał taki zastaw, pozwalający obejść przepisy o zakazie lichwy, za dopuszczalny, bo praktykowany na podstawie dawnego zwyczaju. W poświęconej problematyce lichwy *Decisio V* Rojzjusz wspomniał także o przywileju księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego dla Żydów z 1264 r., w którym zezwolił im nie tylko na pobieranie odsetek, ale nawet na anatocyzm (tj. pobieranie odsetek od odsetek)³³. W liście dedykacyjnym skrytykował ponadto obowiązujący w Polsce nakaz karaniania śmiercią za kradzież jako sprzeczny z prawem natury. Rojzjusz przywoływał także, o czym była już mowa, przepisy powszechnego prawa kanonicznego obowiązujące również w Polsce oraz literaturę kanonistyczną. Pojawiają się wreszcie odniesie-

³² *Ibidem*, 152 i n.

³³ Tekst przywileju znajduje się w zbiorze J.W. Bandtkiego *Jus Polonicum*, 1–21 (*Jura Judaes per Boleslaum, ducem Maioris Poloniae, a. 1264 concessa, per Casimirum vero III. A. 1334 ac per Casimirum IV. A. 1447 et 1467 confirmata*).

nia do prawa niemieckiego (w szczególności do *Zwierciadła Saskiego*) obowiązującego w miastach litewskich, stanowiącego podstawę orzekania. Wprawdzie Rojzjusz o wiele częściej powołuje się na prawo rzymskie niż na normy zawarte w trzech powyższych systemach prawnych, jednak i te normy zasługują na obszerniejsze uwzględnienie³⁴.

Interesującym, choć trudniejszym do zrealizowania, postulatem zasygnalizowanym przez T. Fijałkowskiego jest zbadanie wpływu *Decisiones* na orzecznictwo asesorii litewskiej. Autor ten wskazuje zwłaszcza na celowość „szczegółowych badań nad orzecznictwem asesorii królewskiej w Wilnie zarówno z okresu poprzedzającego zasiadanie w niej Rojzjusza, jak i po śmierci Hiszpana”³⁵. Odpowiedź na pytanie o praktyczne zastosowanie ustaleń zawartych w *Decisiones* dałyby w szczególności akta spraw, w których pojawiły się podobne zagadnienia, komentowane już w tymże dziele. *Decisiones* były z pewnością dziełem znanym; świadczą o tym dwie zachodnioeuropejskie edycje; romanistyczne rozważania autora mogły mieć zastosowanie również w praktyce prawnej wielu państw znajdujących się w zasięgu łacińskiej kultury prawnej. Interesujące rezultaty mogłyby przynieść badania zachowanych egzemplarzy dzieła pod kątem zapisek czynionych na jego kartach przez właścicieli: znaczną część z nich stanowili zapewne prawnicy praktycy, którzy mogli odnosić się do kwestii omawianych w dziele poprzez własne komentarze i uwagi. Zapiski takie byłyby niezwykle pomocne we wskazaniu tych fragmentów rozprawy, które spotkały się z reakcją czytelników, a nawet wskazać te, które okazały się przydatne w praktyce sądowej. W celu realizacji tego postulatu należałoby, po pierwsze, ustalić miejsce przechowywania zachowanych egzemplarzy *Decisiones* w bibliotekach polskich i zagranicznych, a następnie przebadać owe egzemplarze pod względem notatek. To żmudne zadanie ułatwia w pewnym stopniu coraz powszechniejsza digitalizacja zbiorów bibliotecznych, choć zapewne nie dałoby się uniknąć osobistej kwerendy.

Powstanie *Decisiones Lituanicae* wiąże się z kolejnym postulatem, który wydaje się obecnie bliższy realizacji niż w czasie redagowania rozprawy doktorskiej T. Fijałkowskiego, a mianowicie działalności Piotra Rojzjusza w Wielkim Księstwie Litewskim. Wiadomo, że Rojzjusz przybył do Wilna około 1552 r. i, poza orzekaniem w asesorii litewskiej, prowadził – o czym była już mowa – działalność prawodawczą i edukacyjną. W ramach tej pierwszej należy wskazać jego prawdopodobny udział w pracach nad II Statutem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Fijałkowski tak ocenił tę działalność:

Wiadomo, że prawo rzymskie w Drugim Statucie Litewskim jest recypowane – wykazało to już wielu badaczy. Jeżeli więc udział Rojzjusza w komisji statut opracowującej byłby faktem, wydaje się, że elementy romanistyczne w tym statucie mogłyby być jego zasługą. Byłby to też chyba jedyny wypadek, gdzie wieloletnie dążenia Hiszpana znalazły swój wyraz w ustawie³⁶.

Więcej światła na rozwiązanie wątpliwości, czy II Statut jest rzeczywiście jedynym aktem prawnym, na który Piotr Rojzjusz wywarł swój wpływ, mogłaby, zdaniem

³⁴ Warto odnotować, że postulat badań nad *Decisiones* zgłosiła badaczka twórczości poetyckiej Rojzjusza Jolanta Malinowska: „Utwór ten zasługuje na osobne, dogłębne i interdyscyplinarne studium z zastosowaniem wiedzy prawniczej” (Malinowska, *Twórczość poetycka*, 9–10).

³⁵ Fijałkowski, *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku i jego rola*, 168.

³⁶ *Ibidem*, 13.

T. Fijałkowskiego, rzucić analiza zredagowanych przez Doktora Hiszpana statutów kapituły żmudzkiej, które jednak nie dochowały się – jak stwierdził T. Fijałkowski – do naszych czasów³⁷. Z tym większą satysfakcją odnotować należy opublikowanie w 2015 r. tekstu tychże statutów – wraz ze statutami diecezji wileńskiej – przez Wioletę Pawlikowską-Butterwick i Liudasa Jovaišę³⁸. Edycja tekstu statutów została poprzedzona obszernym studium (w języku angielskim i litewskim) autorstwa W. Pawlikowskiej-Butterwick dotyczącym ich powstania, autorstwa, zawartości, a także funkcjonowania w praktyce. Autorka opracowała również polskie streszczenie zawartości opracowania. Drugi ze współautorów, L. Jovaiša, opracował natomiast krytyczne wydanie tekstu statutów w języku łacińskim oraz przetłumaczył na język litewski studium W. Pawlikowskiej-Butterwick. Edycja statutów kapituły żmudzkiej została oparta na rękopisie z końca XVIII w., wchodzącym w skład zespołu archiwalnego tej kapituły, przechowywanego w zbiorach Biblioteki Narodowej Litwy im. Martynasa Mažvydasa w Wilnie. Odkrycie tego rękopisu przez L. Jovaišę w 2015 r. przyczyniło się do zmiany planów autorów edycji co do oparcia jej na dwóch wydaniach statutów, które ukazały się w Kownie w okresie międzywojennym. Rękopis zawiera list biskupa Jana Domanowskiego, *Constitutiones* z 1561 r., *Novellae Constitutiones* z 1562 r., tekst zatwierdzenia przez nuncjusza Bernarda Bongiovanni z 1563 r., a także tekst przysięgi notariusza kapitulnego. Autorzy odnotowali, że przed stroną tytułową zamieszczone zostały (dopisane przez inną osobę niż autor rękopisu) dekrety z otwarcia i zamknięcia posiedzenia generalnego kapituły. Autorzy nie wypowiedzieli się jednoznacznie, czy ten właśnie rękopis mógł być podstawą edycji międzywojennych³⁹. Analiza statutów może stanowić nie tylko cenny przyczynek do dalszych badań nad dziejami Kościoła w Wielkim Księstwie Litewskim, ale z pewnością rzuci więcej światła na badania nad działalnością Rojzjusza na polu prawodawczym, również pod kątem elementów romanistycznych.

Powyższa uwaga o znaczeniu tekstów źródłowych jako punktu wyjścia dalszych badań jest aktualna również w przypadku *Decisiones Lituanicae*, stanowiących – jak wcześniej wspomniano – świadectwo kultury prawnej epoki renesansu, a które nie doczekały się współczesnej edycji. Z uwagi jednak na coraz mniejszy stopień znajomości łaciny, w szczególności przez młodszych badaczy, bardzo potrzebne wydaje się opublikowanie polskiego przekładu tego dzieła, z czym jednak wiąże się wiele trudności. Dokonanie przekładu stanowi nie lada wyzwanie już choćby ze względu na objętość oryginału. W wydaniu krakowskim z 1563 r. wyróżnić można: dwudziestodwustronicowy wstęp (list dedykacyjny), właściwą treść liczącą 642 strony oraz obszerny indeks terminów (często rozbudowanych, przybierających formę zdań) – *Index Verborum et rerum locupletissimus In Petri Royzii Aurei Decisiones* liczący 121 stron. W szczególności może powstać pytanie o zasadność przekładu indeksu, który oczywiście należałoby dostosować do terminologii zastosowanej w polskiej wersji tekstu.

Oryginał tekstu w języku łacińskim opublikowany został z użyciem abrewiacji, to jest znaków zastępujących dwie lub więcej liter, służących skróceniu zapisu. O ile odczytanie abrewiacji nie jest kłopotliwe dla osoby biegle znającej łacinę, o tyle nie-

³⁷ *Ibidem*. Stwierdzenie o zaginięciu tych statutów powtórzył także Andrzej Kremer („Pedro Ruiz de Moros”, 490).

³⁸ Pawlikowska-Butterwick i Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių*.

³⁹ Zob. szerzej: Dyjakowska, „[...] cum statuti tanta sit auctoritas”, 49–58.

małą trudność spowodować może poprawne rozwiązanie licznych alegatów, to znaczy odniesień do źródeł oraz literatury. Jeśli chodzi o źródła prawa rzymskiego, Rojzjusz korzystał z *Corpus Iuris Civilis*. Największa liczba powołań dotyczy *Digestów*, w następnej kolejności – *Kodeksu* justyniańskiego, *Instytucji* oraz *Nowel*, a właściwie, przynajmniej w części, redakcji tych ostatnich określanych jako *Authenticum*, czyli wyciągów z *Nowel* (dokonanych przez Irneriusa i jego następców), włączonych w średniowieczu do *Kodeksu* Justyniana w celu ukazania zmian w *Kodeksie* wprowadzonych przez wydane później nowele. Alegaty formułowane są według wzorów ustalonych w późniejszym średniowieczu, będących w użyciu także w okresie renesansu⁴⁰. I tak powołując fragmenty zaczerpnięte z *Digestów*, Rojzjusz rozpoczyna sygłem „I” (tzn. *lex*), następnie podaje pierwsze słowa danego fragmentu (tzw. *initium*), a niekiedy także paragrafu, po czym następuje skrót „ff” oznaczający *Digesta*, i wreszcie skrócone brzmienie tytułu. Przy powoływaniu konstytucji zamieszczonych w *Kodeksie* Justyniana po sygłu „L” (*Lex*) następuje *initium* danej konstytucji (ewentualnie także *initium* paragrafu), litera „C” (tzn. *Codex*) oraz skrócone brzmienie tytułu. Fragmenty z *Instytucji* oznaczone są w następujący sposób: *initium* paragrafu, skrót „Inst.” oraz tytuł (również w formie skróconej). Co do *Nowel*, powoływane są w dwojaki sposób. Pierwszy z nich polega na umieszczeniu po znaku „§” *initium* rozdziału, po czym następuje skrót „Nov.”, a po nim – skrócona wersja tytułu. Drugi sposób stosowany jest w przypadku gdy autor powołuje się na nowele zawarte w *Authenticum*; posługuje się wówczas skrótem „in Auth.”, a następnie *initium* danej noweli, po czym po skrócie „C” wskazuje tytuł *Kodeksu*, gdzie dany fragment *Noweli* został umieszczony. Ustalenie powołanych w powyższy sposób źródeł, choć nieco żmudne, nie nastręcza większych trudności, a pomocne okazują się w szczególności krytyczne wydania *Corpus Iuris Civilis*, zawierające alfabetyczny wykaz *leges* i wskazujące ich umiejscowienie zgodnie z przyjętym obecnie sposobem oznaczania.

Znacznie bardziej pracochłonnym zadaniem jest dokładne ustalenie pochodzenia powoływanych informacji z literatury prawniczej (zarówno romanistycznej, jak i kanonistycznej). Tylko w części alegatów Rojzjusz dokładnie określił pochodzenie takich informacji, wskazując autora, tytuł dzieła (w formie skrótu), numer księgi oraz rozdziału. W znacznej części alegatów pojawiają się jednak tylko dane o autorze i tytule dzieła, co czyni ustalenie lokalizacji powołanego fragmentu bardzo utrudnionym.

Zapewne wskazane wyżej trudności, zwłaszcza co do rozwiązania alegatów, przyczyniły się z rezygnacji z ich umieszczenia w opublikowanym w 2007 r. w Wilnie przekładzie *Decisiones Lituanaicae* na język litewski autorstwa Dalii Dylitė⁴¹; podane zostało jedynie dokładne umiejscowienie powołań z łacińskiej i greckiej literatury pięknej, zapewne również ze względu na to, że tłumaczka wykorzystała istniejące już litewskie przekłady tej literatury. Tłumaczka zrezygnowała również z przełożenia indeksu. W opinii autorki tego studium zamieszczenie alegatów, choć wiąże się z wymienionymi wyżej trudnościami, w znaczny sposób wzbogaci przekład, zbliżając go do oryginału.

Omówione postulaty badawcze oraz translatorskie – związane z przekładem na język polski *Decisiones Lituamicae*, przyczynią się, w opinii autorki tego tekstu, do lepszego

⁴⁰ Fijałkowski, Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku i jego rola, 152. Zob. szerzej: Vetulani, *O sposobie*.

⁴¹ Roizijus, *Lietuvos sprendimai*.

poznania polskiej kultury prawnej epoki renesansu, którą współtworzył wybitny prawnik hiszpański, uczeń Alciata. Wyniki badań zasługują na upowszechnienie w nauce europejskiej, bo choć *Decisiones* zostały wydane także na zachodzie Europy, dla wielu badaczy prawa rzymskiego zarówno samo dzieło, jak i jego autor nie są szerzej znane. W szczególności niezwykle przydatne byłoby opublikowanie przekładu *Decisiones* również w języku angielskim.

Bibliografia

Źródła

- Bandtkie, Jan Wincenty, red. *Jus Polonicum*. Varsoviae: Typographia Publica, 1831.
- Janocki, Jan Daniel. *Ianociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum Maecenatumque memoriae miscellae*. T. 1. Varsaviae et Lipsiae: Apud Michaellem Groellium, 1776.
- Modrzewski, Andrzej Frycz. *Dzieła wszystkie*. T. 1: *O poprawie Rzeczypospolitej*. Przeł. Cyprian Bazylik. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953.
- Orzechowski, Stanisław. „Dyjałog albo rozmowa około egzekucyjnej Polskiej Korony”. W: Stanisław Orzechowski. *Wybór pism*. Oprac. Jerzy Starnawski. Wrocław [etc.]: Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1972.
- Orzechowski, Stanisław. „Mowa żałobna, jaką Stanisław Orzechowski z Rusi wygłosił do szlachty polskiej na pogrzebie Zygmunta Jagiellończyka, króla polskiego”. W: Stanisław Orzechowski. *Wybór pism*. Oprac. Jerzy Starnawski. Wrocław [etc.]: Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1972.
- Pawlikowska-Butterwick, Wioletta i Jovaiša, Liudas, red. *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulu statutai*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2015.
- Ratyński, Aleksander. „List Piotra Rojzjusza, Radczy Zygmunta Augusta, położony na początku dzieła jegoż, pod tytułem: Decisiones Petri Royzii Aurei Alcagnicensi, Regii Jurisconsulti De rebus in sacro Auditorio Lituano ex appellatione iudicatis. Cracoviae 1563, in 4to; z łacińskiego na polski język przetłumaczony przez Alexandra Ratyńskiego Magistra praw obyga”. *Dziennik Wileński* 7 (1818): 8–29.
- Roizijus, Petras. *Lietuvos sprendimai, 1563*. Sudarytojas Vytautas Andriulis, iš lotynu kalbos vertė Dalia Dilytė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
- Ruiz de Moros, Petrus. *Decisiones [...] de rebus in sacro auditorio Lituano ex appellatione iudicatis*. Cracoviae: Matthaes Siebeneicher, 1563.

Opracowania

- Bandtkie, Jan Wincenty. *Uwagi o potrzebie nauki prawa w naszym kraju w szczególności, a o użytku onejże w ogólności*. Warszawa: Nakładem Zawadzkiego i Komp., 1814.
- Bardach, Juliusz. „Geneza romanizacji II Statutu Litewskiego”. W: *Dawne prawo i myśl prawnicza. Prace historyczno-prawne poświęcone pamięci Wojciecha Marii Bartla*, red. Jerzy Malec i Waław Uruszczyk, 191–206. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1995.
- Bardach, Juliusz. „Statuty litewskie a prawo rzymskie”. W: *Pomniki prawa doby Renesansu*

- w *Europie Środkowo-Wschodniej*, 11–166. Warszawa: OBTA – Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej. Uniwersytet Warszawski, 1999.
- Bardach, Juliusz. „Statuty litewskie w ich kręgu prawno-kulturowym”. W: Juliusz Bardach. *O dawnej i niedawnej Litwie*, 9–71. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1988.
- Bardach, Juliusz. „Uczone prawo w II Statucie litewskim”. W: *1566 Metų Antrasis Lietuvos Statutas: respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga*, red. Stanislovas A. Lazutka, 15–23. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993.
- Bardach, Juliusz. „Ustrój miast na prawie magdeburskim w wielkim Księstwie Litewskim do połowy XVII wieku”. W: Juliusz Bardach. *O dawnej i niedawnej Litwie*, 80–102. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1988.
- Bardach, Juliusz. „Wpływ prawa rzymskiego na Statuty litewskie oraz ich oddziaływanie na kraje sąsiednie”. *Lithuania* 1–2 (1997): 12–26.
- Baryczowa, Maria. „Augustyn Rotundus Mieleski – pierwszy historyk i apologeta Litwy”. W: *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, red. Waldemar Voisé, 77–156. Wrocław [etc.] Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1976.
- Bukowska, Krystyna. „O recepcji prawa rzymskiego w prawie miejskim w dawnej Polsce”. *Czasopismo Prawno-Historyczne* XX, nr 1 (1968): 71–92.
- Bukowska, Krystyna. „O wpływach obcych w dawnym prawie miast polskich”. *Czasopismo Prawno-Historyczne* 17, z. 1 (1965): 257–68.
- Bukowska, Krystyna. *Orzecznictwo krakowskich sądów wyższych w sprawach o nieruchomości miejskie (XVI–XVIII w.)*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1967.
- Czacki, Tadeusz. *Czy prawo rzymskie było zasadą praw litewskich i polskich i czy z północnymi narodami mieliśmy wiele wspólnych praw i zwyczajów? Rozprawa czytana w Krzemieńcu na otwarcie r. szkoln. 1808 w Gimnazjum Wołyńskim*. Wilno: [s.n.], 1809.
- Czacki, Tadeusz. *O litewskich i polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w świeżym Statucie dla Litwy w 1529 r. wydanem*. T. 1. Warszawa: Jan Chrystian Godfryd Ragoczy, 1800.
- Daniłowicz, Ignacy. „Historyczny rzut oka na prawodawstwo narodu litewskiego”. *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe. Poczet Nowy* 13 (1837): 81–134.
- Daniłowicz, Ignacy. „Rzut oka historyczny na prawodawstwo litewskie”. *Pamiętnik Naukowy* 1, z. 2 (1837): 235–67.
- Dyjakowska, Marzena. „«[...] cum statuti tanta sit auctoritas, ut eius praeceptione omnia nobis conserventur». Wokół publikacji Wioletty Pawlikowskiej-Butterwick i Liudasa Jovaišy «Vilniaus ir Žemaičių katedrą kapitulų statutai»”. *Roczniki Nauk Prawnych* XXVIII, nr 3 (2018): 49–58.
- Fijałkowski, Tomasz. „Andrzej Frycz Modrzewski wobec tradycji prawa rzymskiego”. W: *Andrzej Frycz Modrzewski i problemy kultury polskiego Odrodzenia*, red. Tadeusz Bienkowski, 165–90. Wrocław [etc.]: Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1974.
- Fijałkowski, Tomasz. „Orzechowski i Rojzjusz. Kartka z dziejów polemiki staropolskiej”. *Prace Polonistyczne* 28 (1972): 193–9.
- Fijałkowski, Tomasz. *Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku i jego rola w dziejach prawa rzymskiego w Polsce* (rozprawa doktorska niepublikowana). Łódź, 1971.
- Fijałkowski, Tomasz. „Piotr Rojzjusz – polski romanista XVI wieku. Zarys problematyki”. W: *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, red. Waldemar Voisé, 7–76. Wrocław [etc.]: Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1976.
- Godek, Sławomir. „Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej. Przegląd stanu badań”. *Czasopismo Prawno-Historyczne* 53, z. 2 (2001): 27–84.
- Godek, Sławomir. *Elementy prawa rzymskiego w III Statucie Litewskim (1588)*. Warszawa: Ofi-

- cyna Naukowa, 2004.
- Kremer, Andrzej. „Decisiones [...] von Pedro Ruiz de Moros – ein Beispiel der juristischen Literatur in Polen des 16. Jahrhunderts”. W: *Leges sapere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Januszowi Sondlowi w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. Waław Uruszczak, Paulina Święcicka i Andrzej Kremer, 207–20. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- Kremer, Andrzej. „Pedro Ruiz de Moros – hiszpański profesor prawa rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI wieku”. W: *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waławowi Uruszczakowi*, red. Stanisław Grodziski, Dorota Malec, Anna Karabowicz i Marek Stus, t. 1, 479–90. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.
- Kruczkiewicz, Bronisław. *Rojzjusz. Jego żywot i pisma*. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1897.
- Liubavskij, Matvij. *Litowsko-russkij sejm. Opyt' po istorii uczeżdzenija v sviazii s wnutriennim strojem' i vnysznieju żyzniu gosudarstva*. Moskwa: Universitetskaya Tipografija, 1900.
- Malinowska, Jolanta. *Twórczość poetycka Piotra Roizjusza 1506–1571. Studium historycznoliterackie*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2001.
- Nowicka-Struska, Anna. „Rojzjusz Piotr”. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 17: *Republika – Serbia*, kol. 227. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2012.
- Ossoliński, Józef Maksymilian. „Piotr Roizjusz, czyli Ruiz”. W: Józef Maksymilian Ossoliński. *Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury Polskiej, o pisarzach polskich także postronnych, którzy w Polsce albo o Polsce pisali, oraz o ich dziełach*. T. 2, 155–255. Kraków: Drukarnia Groblewska Józefa Małeckiego, 1819.
- Sondel, Janusz. „O początkach recepcji prawa rzymskiego w polskim prawie miejskim”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze* 97 (1982): 37–53.
- Sondel, Janusz. „Rojzjusz Piotr”. W: Janusz Sondel. *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 1131–2. Kraków: Universitas, 2012.
- Tazbir, Janusz. „Roizjusz (Roysius) Piotr”. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 31: *Rehbinder Jerzy – Romiszewski Modest*, 499–503. Wrocław [etc.]: Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1988–1989.
- Vetulani, Adam. *O sposobie powoływania się na przepisy prawa rzymskiego i kanonicznego w późniejszym średniowieczu*. Lwów: Nakładem Polskiego Towarzystwa Historycznego, 1936.
- Vetulani, Adam. „Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce”. *Analecta Cracoviensia* 1 (1969): 372–87.
- Vetulani, Adam. *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*. Wrocław [etc.]: Ossolineum. Wydawnictwo PAN, 1976.
- Voisé, Waldemar. „Doktryna polityczno-prawna Jana Ostoroga”. *Państwo i Prawo* z. 6 (1954): 1036–58.
- Voisé, Waldemar. *Frycza Modrzewskiego nauka o państwie i prawie*. Seria: *Studia nad Historią Państwa i Prawa*, 2 (3). Warszawa: Książka i Wiedza, 1956.